

PŘEKLADATELSKÁ ÚSKALÍ POJMŮ „TO MANAGE“, „TO CONTROL“ A „MANAGEMENT CONTROL“¹

Pitfalls in translation of Management control concepts to Czech language

Ondřej Matyáš

Úvod

Anglický pojem „management control“ a s ním související pojmy „management control systems“, resp. „management accounting control systems“, není příliš jednoduché převést do českého jazyka, a to z následujících důvodů. Jednak – a to je obecně překladatelský problém – narážíme na situaci, kdy struktura a vymezení pojmů (slov) v jazyce, ze kterého je překládáno, neodpovídá struktuře a vymezení pojmů v jazyce, do kterého je překládáno. V případě překladu odborné terminologie je tento obecný problém překladu vnímán o to silněji, že každý pojem v odborné terminologii jakéhokoli oboru je zasazen do kontextu dalších pojmů, a pokud je do určité míry rozdílný i tento kontext, překlad se stává ještě obtížnějším. Toto je samozřejmě situace analogická prostému překladu jakéhokoli slova ze „zdrojového“ jazyka do „cílového“, neboť kontext ostatních slov (pojmů) je v každém jazyku zákonitě jiný, nicméně v případě odborné terminologie je možné tuto situaci pozorovat i pro nelingvistu velmi bezprostředně a hmatatelně.

Tento článek se zabývá potížemi při pokusu převést pojmy „to manage“, „to control“ a „management control“ do českého jazyka; vzhledem k tomu, že se jedná o převedení pojmu z jednoho kontextu (systému pojmů) do druhého, nelze toto činit bez popisu daných kontextů. Na druhou stranu, vyložit tyto kontexty by dalece přesahovalo možnosti tohoto článku, zejména pokud se týká rozsahu dané problematiky. Článek se proto soustředí na obecná terminologická úskalí zejména pojmů „to manage“ a „to control“, které jako objekty přirozeného jazyka lze analyzovat relativně nezávisle na další terminologii používané v manažerském účetnictví.

Vymezení pojmů „to control“ a „to manage“

Nejprve bude rozveden samotný obsah anglického slova „to control“ (neboť se vzhledem k pragmatickému a přirozenému přístupu k terminologii v anglosaské oblasti opravdu více jedná o slovo/pojem přirozeného jazyka než termín definovaný disciplínou, která by usilovala o jeho kodifikaci).

Význam tohoto slova by při převodu do českého jazyka nejvíce odpovídal pomyslné směsi výrazů jako „řízení“, „ovládání“ či „vedení“, a to zejména na základě sledování (monitorování), využívání takto získaných informací a zároveň využívání různých nástrojů řízení, kterými manažer ovlivňuje jednání řízeného subjektu.

Jedna z více méně normotvorných autorit v oblasti anglického jazyka (Cambridge Dictionary využívající Cambridge International Corpus) charakterizuje význam tohoto slova následovně: „to order, limit, instruct or rule something, or someone's actions or behaviour“.

¹ Tento příspěvek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru „Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska“, registrační číslo MŠMT 6138439903, a výzkumného projektu GA ČR „Využití nástrojů a metod manažerského účetnictví v rámci Corporate Governance / Application of Management Accounting Tools and Methods in Corporate Governance“, registrační číslo GAČR: 402/07/0153

Význam tohoto slova v obecném jazyce tedy – vcelku logicky – odpovídá tomu, co je pod tímto pojmem myšleno v oblasti řízení firem.

Tento přístup, tedy chápat pod termínem „to control“ jednu z podob řídicí činnosti, ovšem není obecně přijímaný. Například Vodáček et al. (2001) překládá tento výraz jednoduše „kontrola“ a vymezuje jej jako jednu z manažerských funkcí, vedle (i) plánování, (ii) organizování, (iii) výběru, rozmístění a hodnocení spolupracovníků a (iv) vedení spolupracovníků.

Z pohledu manažerského účetnictví se chápání „to control“ ve smyslu kontroly nejeví jako optimální – význam slova kontrola totiž v českém jazyce až příliš evokuje prosté porovnávání skutečného stavu se stavem žádoucím, a to víceméně mechanickou formou podle dopředu daných měřítek a postupů. Na druhou stranu je třeba přiznat, že způsob překladu tohoto slova je v tomto případě zřejmě poplatný snaze charakterizovat jednotlivé funkce managementu, a to pokud možno jednoslovně – v takovém případě se každý autor dostane do úzkých, neboť definovat jednu z funkcí řízení (managementu) opět jako řízení (control) by také nebylo možné a český jazyk v tomto nenabízí mnoho alternativních jednoslovných pojmenování.

Zejména v kontextu některých termínů jako management control system nebo management accounting control system je vhodné termín „to control“ překládat jako „řídít“, tedy jako „manažerské řídicí systémy“. Součástí takové debaty o vhodném překladu těchto pojmů ovšem musí být i přesnější významové odlišení řízení ve smyslu „to control“ od řízení ve smyslu „to manage“.

Cambridge International Corpus v tomto případě příliš nenapomáhá, neboť „to manage“ definuje ve dvou významech tohoto slova, a to buď ve smyslu „to succeed“, tedy uspět, zvládnout, nebo jako „to control“. Minimálně je ovšem zřejmé, že obsah pojmů „to control“ a „to manage“ je poměrně blízký, a rozhodně výrazně bližší než případných českých výrazů „kontrola“ a „řízení“.

V tomto případě je proto vhodné se spíše zaměřit na obsah pojmu „management“ a „to manage“ odvozovat od tohoto obsahu. Vymezení managementu je extrémně mnoho a obvykle jsou založena na výčtu funkcí, které management obsahuje. V tomto ohledu jsou činnosti manažerů zahrnované pod pojem „to control“ podmnožinou managementu ve smyslu souboru všech funkcí a činností zajišťovaných managementem, a tak by bylo možné definovat i rozlišení „to control“ a „to manage“, kdy první je podmnožina druhého.

Vymezení pojmu „management control“

Inspirací pro vymezení tohoto pojmu může být výňatek z následujícího Druckerova (2001) článku:

„Základní úkol managementu je stále stejný: umožnit lidem kolektivní výkonnost prostřednictvím společných cílů, společných hodnot, odpovídající struktury, profesní přípravy a rozvoje, všeho, co potřebují, aby mohli podávat výkon a reagovat na změny.“

Základní perspektivou celého tohoto vymezení je perspektiva personálního řízení, přes kterou jsou přiblíženy i ostatní, de facto standardní funkce managementu. Na tomto vymezení jsou zajímavé dva aspekty.

Zprvė toto vymezení váže na řídicí cyklus a jeho jednotlivé fáze tak, jak jej chápe i manažerské účetnictví – například Fibírová et al. (2007) a obdobně i Král et al. (2005). Z pohledu manažerského účetnictví jako informačního systému pro podporu řízení a rozhodování je zejména charakteristický cyklický průběh samotného řídicího procesu, tedy postupné střídání jednotlivých fází od (i) plánování (Drucker: společné cíle) přes (ii)

organizaci (Drucker: odpovídající struktura, společné hodnoty) a (iii) realizaci až po (iv) kontrolu (Drucker: reagovat na změny); na jejím základě pak opět k počáteční fázi plánování v dalším řídicím cyklu. Druckerovo vymezení je tak kompatibilní se základním náhledem manažerského účetnictví; proto se také jeví jako efektivní pro návrh a fungování informačního systému pro podporu řízení a rozhodování.

Zadruhé pak Druckerovo vymezení zdůrazňuje ty prvky řízení, ve kterých se primárně uplatňuje osobnost manažera a které jsou spíše obtížně kvantifikovatelné nebo jinak formálně uchopitelné, jako je schopnost vybudit v zaměstnancích pocit sdílení určitých hodnot, motivovat je k součinnosti, vnášet nové myšlenky, vést. Právě tyto prvky odlišují řízení ve smyslu „to manage“ od poměrně specifické činnosti managementu ve smyslu „to control“, která je více založena na využití určitých nástrojů (mechanismů) řízení, které mají naopak formální charakter. Hovoří-li se zde přitom o formálním charakteru nástrojů řízení, je toto slovo použito striktně v původním významu tohoto slova, totiž jako mající určitou formu, popsatelnou a díky tomu i jasně definovanou podobu, strukturu, nastavení atp.

„Management control“ jako poslední ze tří fází řídicího procesu dle Anthonyho a Govindarajana (2003) navazuje na první dvě, tedy fázi stanovování cílů (objective setting) a fázi formulace strategie (strategy formulation). V tomto kontextu je pak možné pojem „management control“ překládat jako „implementace strategie“ raději než obecné „řízení“. Je tím – v souladu s dříve citovanými autory – myšlena ve své podstatě výkonná část řídicího procesu, kdy se management firmy snaží nastavit nástroje, které má pro řízení firmy k dispozici (případně vytvořit nové), tak, aby ovlivnil jednání pracovníků firmy způsobem vedoucím k naplnění podnikové strategie.

Součástí řízení ve smyslu implementace strategie („management control“) jsou přitom veškeré standardní aktivity typu (opět dle Anthony – Govindarajan, 2003):

- plánování
- koordinace činností
- komunikace informací
- vyhodnocování informací
- rozhodování o tom, jaká činnost má být vykonávána
- ovlivňování jednání pracovníků žádoucím směrem

Obsahově shodně, ovšem výrazně systematičtěji, lze obsahovou náplň „management control“ (tj. implementace strategie) definovat i s využitím funkcí řízení podle Svobody (1982), tj. jako činnosti zajišťující funkci plánovací a rozhodovací (plánování, rozhodování o tom, jaká činnost má být vykonávána), funkci kontrolní (vyhodnocování informací), funkci organizační a koordinační (koordinace činností) a funkci informační a komunikační (komunikace informací, ovlivňování jednání pracovníků žádoucím směrem).

Abstrakt

Anglický pojem „management control“ a s ním související pojmy „management control systems“, resp. „management accounting control systems“, není příliš jednoduché převést do českého jazyka. Tento článek vytváří jedno z potřebných předpolí pro převedení těchto pojmů do českého terminologického kontextu, a to tím, že se zabývá zejména potížemi při překladu souvisejících (a z jistého pohledu základních) pojmů „to manage“, „to control“ a „management control“. Článek zkoumá, jakým způsobem s těmito pojmy pracují jednotliví

autoři formující anlgosaský a naopak český terminologický prostor, a navrhuje i vlastní řešení daných úskalí.

Klíčová slova: to manage, to control, management control, překlad, čeština

Summary

The concept of „management control“ and corresponding concepts of „management control systems“ and „management accounting control systems“ is uneasy to translate to Czech language. The paper strives to facilitate the discussion on corresponding Czech terms by mapping corresponding (and to some extent general) terms such as „to manage“, „to control“ and „management control“. The paper investigates the way various authors, who form Anglo-Saxon and – similarly – Czech terminology, use these terms and also suggests its own solutions of above-mentioned translation pitfalls.

Key words: to manage, to control, management control, translation, Czech

JEL klasifikace: M40

Použitá literatura

- [1] Anthony – Govindarajan (2003): Anthony, R., Govindarajan, V. – Management Control Systems, 11th edition, McGrawHill, New York, 2003.
- [2] Drucker (2001): Drucker, P. F. – The Essential Drucker: In One Volume the Best of Sixty Years of Peter Drucker's Essential Writings on Management, HarperCollins Publishers, New York, 2001.
- [3] Fibírová et al. (2007): Fibírová, J., Šoljaková L., Wagner, J. – Nákladové a manažerské účetnictví, ASPI, Praha, 2007.
- [4] Král et al. (2005): Král, B. et al. – Manažerské účetnictví, 2. rozšířené vydání, Management Press, Praha, 2005.
- [5] Svoboda (1982): Svoboda, S. – Informační systém podniku, Nakladatelství Svoboda, Praha, 1982.
- [6] Vodáček et al. (2001): Vodáček, L., Vodáčková, O. – Management. Teorie a praxe v informační společnosti, Management Press, Praha, 2001.

Kontakt

Ondřej Matyáš, Ing., Ph.D., Katedra manažerského účetnictví, FFÚ VŠE v Praze, Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ondrej.matyas@vse.cz